

УДК 174:37.011.31

Алла Коломієць, кандидат фізико-математичних наук, доцент
Дмитро Коломієць, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

ПОКАЗНИКИ, РІВНІ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГА

У статті розкрито місце науково-методологічної культури в системі професійної підготовки вчителя, визначені показники, рівні та чинники її формування.

Ключові слова: методологічна культура педагога, категоріальне мислення, методологічна компетентність.

Постановка проблеми. Формування культури педагогічної діяльності майбутнього вчителя вимагає підпорядкувати навчальний процес у ВНЗ не стільки завданням інформаційного насичення, скільки формуванню культури мислення студентів, розвитку інтелектуального потенціалу особистості, творчому конструюванню, тобто перетворити навчальний процес на науково-педагогічний. Наука є одним із фундаментальних проявів культури, науково-дослідні програми і теорії сягають своїми коренями в найглибші пласти духовної і матеріальної культури.

У науково-дослідній роботі виявляється креативність особистості, найбільш яскраво виступають творчі можливості студентів. Проте, за нашими даними, мають бажання займатися науково-дослідною роботою не більше 20% випускників педагогічних ВНЗ.

Аналогічну картину ми одержали під час анкетування і спостереження за вчителями. Вони переважно не вміють вирішувати складні педагогічні завдання, спираючись на наукові досягнення. Особливо це наочно виявляється в творчій діяльності – під час спроби науково обґрунтувати деякі інновації в галузі часткових методик. Практики часто не володіють методологією науково-педагогічного дослідження, погано знають функціональні можливості методів дослідження, не можуть сформулювати мети і завдання своєї діяльності, не розуміють суті педагогічного експериментування.

Недоліки філософської освіти, відсутність курсів з теорії пізнання, логіки й методології наукового мислення негативно позначаються на сформованості логіко-методологічної культури та наукової культури майбутніх педагогів. Переважна більшість студентів не підіймається до категоріального узагальнення, зупиняється на фіксації окремих фактів. Спрацьовує переконання

в тому, що емпірична достовірність є найважливішим показником істини і саме вона забезпечує близькість до дійсності. Очевидно, що залучення вчителя чи викладача до науково-педагогічної діяльності вимагає спеціальних знань – не тільки з педагогіки, а й про педагогіку, тобто про закономірності функціонування науки, про те, як виділити і сформулювати предмет дослідження, гіпотезу, наукову проблему і т.ін.

Головна мета педагогічного ВНЗ, на нашу думку, щоб з нього вийшов випускник – особистість з розвиненими інтелектуальними функціями, які несуть на собі професійні цінності та ідеали. Тоді не так важливо, якщо студента чомусь недовчили, сам довчиться. Той, хто пройшов школу науково-дослідної роботи, сам зможе змінити політику і будувати навчально-виховний процес на основі своїх цінностей і стратегічної мети з урахуванням реальних можливостей і накопиченого досвіду.

Осмилення студентом підстав власних педагогічних дій, засвоєння сучасних способів здійснення педагогічної діяльності і їх самостійний пошук передбачає вироблення власної системи поглядів на процес освіти і прагнення до його здійснення і за рахунок цього дає можливість успішно використовувати свої можливості в різносторонній педагогічній діяльності. Запорукою цьому є високий рівень науково-методологічної культури педагога.

Аналіз наявних досліджень. Питаннями методології педагогіки в Україні займаються Г.П. Васянович, С.У. Гончаренко, О.А. Дубасенюк, І.А. Зязюн, Н.Г. Ничкало та інші. Автори звертають увагу на неоднозначність означень методології як науки, багатозначність поняття методологічної культури педагога. Методологічні основи теорії професійної виховної діяльності педагога висвітлені в працях О.А. Дубасенюк [3]. Методологію педагогіки безпосередньо пов'язує з інноватикою Г.П. Васянович [1, 5], а інноваційна діяльність педагога визначається рівнем його

ПОКАЗНИКИ, РІВНІ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГА

наукової культури [4]. В педагогічних дослідженнях можна зустріти спроби побудувати теоретичну модель формування науково-методичної культури майбутніх учителів [5, 354].

Невирішені питання проблеми. Очевидно, що методологічна, наукова, методична та інноваційна культура сучасного педагога тісно пов'язані. Зважаючи на системний характер методологічної культури, можна зробити висновок, що наукова та інноваційна культура є її підсистемами. Оскільки методологічна культура педагога, як буде показано в статті, значною мірою детермінується науково-дослідною діяльністю, то є сенс розглянути окремо феномен науково-методологічної культури. В наявних публікаціях з проблем розвитку методології педагогіки аспект формування науково-методологічної культури в майбутнього педагога залишається мало висвітленим.

Мета статті – визначити рівні науково-методологічної культури педагога і чинники, що забезпечують її формування та розвиток.

Виклад основного матеріалу дослідження. Причини, які викликають в епоху інформатизації суспільства та освіти необхідність повернення педагогічної громадськості до методології, на наш погляд, такі:

- переорієнтація з технократичної підготовки вчителя на розвиток його особистості, на оволодіння культурою і методологією педагогічної праці;

- в прагненні до цілісного вивчення світу методологія дозволяє усвідомити педагогіку школи як частинку соціальної педагогіки;

- нерозвиненість логічних навичок мислення студентів призводить до порушення систематизації знань, перевантаження пам'яті;

- без методологізації, впорядкування знань неможлива якісна комп'ютеризація навчання;

Сила методології полягає в тому, що вона синтезує діалектику, світоглядні й гносеологічні підходи з конкретно-науковим знанням, дозволяє усвідомити тенденції, уточнити і вибрати інструментарій пошуку. Така інтеграція висвітлює провідні проблеми, ключові ідеї. Ми вважаємо, кожний учитель повинен володіти методологічною культурою. Розглянемо специфіку прояву цієї культури.

Показниками науково-методологічної культури педагога є такі:

- потреба в наукових педагогічних знаннях;
- здібності до аналізу;
- вміння знаходити проблему, висувати гіпотезу;
- вміння наповнити поняття педагогічним змістом;

- вміння адекватно розуміти науковий текст, вичленяти ідею автора;

- вміння використовувати наукові знання в практиці;

- вміння користуватися наукою як інструментом;

- здібності передати цей інструмент учню;

- усвідомлення власної діяльності (Що я роблю? Для чого це роблю? Як я роблю? Яким має бути результат?)

Педагогічне дослідження починається з проблеми. Ставлячи проблему, треба відповісти на запитання: "Що треба дослідити з того, що раніше не було досліджене?". Перший крок у відображенні педагогічної дійсності – емпіричний опис. Потім на основі знань із галузі філософії, психології та інших наук конструюється теоретичне уявлення про описаний об'єкт.

Осмислення проблем, що стосуються освіти, починається з філософії як загальної категоріально-методологічної бази будь-якого знання та інших наук. Тому однією з основних характеристик методологічної культури є категоріальне мислення. Воно містить:

- 1) вміння суб'єкта розглянути категорію, поняття, термін в контексті цілісного уявлення про об'єкт педагогічної дійсності;

- 2) врахування ієрархії понять про цей об'єкт в даному контексті на основі системного підходу до нього.

Сформувати таке мислення може лише будучи залученим у науково-педагогічну дослідницьку діяльність. Тому ми поділяємо точку зору багатьох науковців і працівників вищої школи, що потрібно створювати умови, які сприяють науковій діяльності викладачів і студентів. А для цього потрібне вміння спостерігати, аналізувати та узагальнювати явища; виділяти головне; вміння з не багатьох ознаках передбачати розвиток явища; бачити альтернативу очевидному рішенням; поєднати точний розрахунок з фантазією і здогадкою і багато що інше. Складність педагогічних явищ, що породжує майже завжди неповноту і незавершеність їх логічного аналізу, робить особливо актуальною проблему наукової інтуїції.

Отже, науково-дослідна діяльність студента виступає чинником формування культури педагогічної діяльності. Саме ці процеси, по-перше, спонукають майбутнього вчителя самостійно творити, тобто шукати, винаходити, створювати або конструювати новий продукт, індивідуальний досвід, експериментально перевіряти їх ефективність; по-друге, дозволяють долати стереотипи і шаблони, що склалися в педагогічній діяльності; по-третє, прогнозувати

ПОКАЗНИКИ, РІВНІ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГА

розвиток індивідуальної культури педагогічної діяльності. В цьому процесі студентом здобувається той новий матеріал, на основі якого потім будуються оригінальні задуми, ідеї, розвивається здібність до перенормування педагогічних норм.

Потім на основі початкових абстракцій створюється в думках конкретне уявлення про об'єкт дослідження. Здійснюється перехід до створення нормативних моделей, в яких утілюються знання про те, якою повинна бути поліпшена ділянка педагогічної дійсності, удосконалена педагогічна діяльність. Нарешті, як підсумок всієї роботи, розробляється проект майбутньої педагогічної діяльності, конкретні матеріали і вказівки для практики.

Ще одним із показників методологічної культури педагога є здатність до методичної рефлексії, яка є ще й умовою професійного зростання. Постійний самоаналіз, виявлення причин своїх успіхів і невдач, визначення характеру утруднень, корекція і моделювання подальшої діяльності дозволяють удосконалювати науково-дослідну діяльність.

Складність формування науково-методологічної культури в майбутніх педагогів полягає в тому, що розвиток педагогічного мислення студентів, подолання звичних педагогічних стереотипів, формування гнучкого, творчого підходу до виховання і навчання знаходиться в прямій залежності від ступеня розвитку такого ж мислення у викладачів. Щоб бути на рівні сучасних вимог самі наставники студентської молоді повинні глибоко і творчо займатися наукою.

Констатуємо, що в педагогічних ВНЗ недостатньо використовується наявний інтелектуальний потенціал науковців. Щоб студентів залучити до науково-дослідної роботи, необхідно, щоб перед ними регулярно виступали вчені з питань, пов'язаних із загальними культурними досягненнями людства. Студент повинен добре знати свою науку, її історію, методологію.

В діяльності педвузів і викладачів розірвані навчальна і наукова робота. Студентів вчать окремо дослідницьким і окремо викладацьким навичкам. Сьогодні стала очевидною необхідність введення методологічних знань у курс навчання майбутніх учителів, оскільки для вирішення проблемних завдань практичного досвіду недостатньо, необхідні знання, що збагатили б менталітет майбутнього вчителя, сприяючи усвідомленню його власної діяльності і вибору правильної стратегії в розв'язуванні соціально-педагогічних проблем.

Проте знання можуть застаріти або виявитись непридатними у змінних умовах, а можливість самому поповнити його запас, залишиться. Успіх у цій справі прямо залежить від ступеня розвинутості у викладачів ВНЗ творчого, нестандартного мислення. Наскільки в них таке мислення розвинуто, залежить від того, наскільки ґрунтовно вони займаються науковою роботою. Той, хто своїми руками робить науку, може навчити майбутніх і сьогоdnішніх учителів розуміти й цінувати педагогічну науку в її русі, становленні, і наукове педагогічне знання приймати не абстрактно, а як засіб удосконалення своєї роботи.

Ефективне ведення наукової роботи викладачем педагогічного ВНЗ і, отже, належне забезпечення його навчальної діяльності, неможливі, якщо він не має ґрунтовної підготовки, що включає не тільки методологічні знання, а й навички методологічної рефлексії, уміння осмислити та оцінити власну дослідницьку діяльність. По відношенню до педагогічної науки в його роботі реалізуються три функції. По-перше, викладач використовує науку як *методичну опору* в своїй навчальній діяльності, по-друге, *створює її* в процесі дослідницької роботи і, по-третє, *трансформує в* навчальному курсі через призму власних результатів і позицій.

Формування науково-методологічної культури починається з формування методологічної грамотності (I рівень), фундаментом якої є методологічні знання, уміння та навички. На основі методологічної грамотності складається методологічна компетентність, що є II рівнем методологічної культури. Методологічну компетентність можна визначити як наявність у фахівця здатності використовувати в процесі вирішення теоретичних і практичних завдань адекватні методологічні засоби. У зміст методологічної компетентності входить здатність дослідника зіставляти та оцінювати методологічні позиції і концепції різних авторів. Для цього педагог має вміти критично аналізувати й спростовувати, доводити та аргументувати, одним словом, вести ефективну дискусію з опонентами, вступати з ними в суперечку. Показником методологічної компетентності служить уміння дослідника висловлювати кваліфіковану думку про характер і глибину тих проблем, з якими він зустрівся або в теоретичному плані, або безпосередньо в практичній діяльності, виокремлювати причини і бачити наслідки, хоч би найближчі, що сліднують з того або іншого підходу до вирішення обговорюваних проблем.

Третій рівень науково-методологічної культури – рівень методологічного професіоналізму, що

